

Dini yönelimler ve önyargı

Fatma Gül Cirhinlioğlu *

Özet

Bu çalışmada dini yönelimler ile önyargı arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Dini yönelim ile önyargı arasındaki ilişki tam olarak açık olmamakla birlikte yapılan araştırmalarda genel olarak içsel dini yönelim ile dış guruba yönelik ön yargı arasında negatif ilişki, dışsal dini yönelim ile dış guruba yönelik önyargı arasında pozitif ilişki elde edilmiştir. Üniversite öğrencileri ile yapılan bu çalışmada veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu, Dini Yönelim Ölçeği ve Önyargı Ölçeği kullanılmıştır. Bulgular cinsiyet ile eğitim görülen bölüm, eğitim görülen bölüm ile içsel dini yönelim ve içsel dini yönelim ile dışsal dini yönelim arasında anlamlı ilişki olduğunu ortaya koymuştur. İlahiyat fakültesinde eğitim gören katılımcıların diğer bölümlerde eğitim gören katılımcılardan daha yüksek düzeyde içsel dini yönelime sahip oldukları, dışsal dini yönelim açısından farklılaşmadıkları saptanmıştır. İçsel dini yönelimin önyargının alt boyutları olan kuralcılığın yordanmasında pozitif yönde, insan doğasının zayıflığına inancın yordanmasında negatif yönde anlamlı katkısı bulunmuştur. Dışsal dini yönelimin kuralcılığın ve insan doğasının zayıflığına inancın yordanmasında pozitif yönde anlamlı katkısı vardır. Cinsiyet ve eğitim görülen bölüm değişkenleri sadece insan doğasının zayıflığına inancın yordanmasında anlamlı katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: İçsel-dışsal dini yönelim, önyargı, kuralcılık, insan doğasının zayıflığına inanç.

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Sivas. fcirhinlioglu@cumhuriyet.edu.tr

Religious orientations and prejudice

Fatma Gül Cirhinlioğlu

Abstract

This study investigates the relationship between religious orientation and prejudice. This relationship is not much clear but earlier studies suggested that there has been a negative relationship between intrinsic religious orientation and prejudice towards out-groups and a positive relationship between extrinsic religious orientation and prejudice towards out-groups. Sample group is composed of university students. They were asked to complete The Religious Orientation Scale–ROS, Prejudice Scale (California F Scale, Form 40-45) and also a Personal Information Form. According to the findings there is a significant relationship between sex and department that the students are in while a similar relationship is observed between the department and intrinsic religious orientation. In addition, a relationship between intrinsic religious orientation and extrinsic religious orientation is significant. Furthermore Divinity Faculty students are not differentiated from the others in respect to extrinsic religious orientation while they have much higher scores than the others as regards to intrinsic religious orientation. Intrinsic religious orientation has a positive effect in predicting strict conformity to rules as sub-dimension of prejudice while it has a negative effect in predicting the disbelief to human agency. On the other hand, extrinsic religious orientation is found to be as a positive predictor of strict conformity to rules and disbelief to human agency. The variables of sex and department contributed to predict only disbelief to human agency.

Keywords: Intrinsic-extrinsic religious orientation, prejudice, strict conformity to rules, disbelief to human agency.

Giriş

İrkçılık ve ayrımcılık günümüzde tüm dünya ülkelerinde önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Örneğin Amerika’da, Afrikalı-Amerikalılar, Müslümanlar ve eşcinseller sıklıkla ırkçılığın ve ayrımcılığın hedefi konumundadır (Nosek, vd., 2006; Landrine ve Klonoff, 1996; Dovidio, Gaertner, Kawakami ve Hodson, 2002). Bir sosyal gurubun veya bir bireyin olumsuz değerlendirilmesi (Crandall ve Eschleman, 2003) veya sosyal olarak benzemeyenlerin küçük görülmesi (Loewenthal, 2004) olarak tanımlanan önyargıların yaygınlık kazanması sosyal bilimler alanında çok sayıda araştırma yapılmasına neden olmaktadır.

Önyargı üzerinde dinin etkisi oldukça çelişkili bir konudur. Birçok dini kurumun öğretisinin üyelerine belirli gurupların üyeleri olan insanları kabul etmemelerini teşvik ettiği gerekçesiyle dinin sıklıkla önyargının olası bir nedeni olduğu ileri sürülmektedir. Örneğin birçok Hristiyan, Müslüman ve Yahudi gurup eşcinselliğin günah olduğunu ve eşcinsellerden uzak durulması gerektiğini öğretir. Bu tür dini gurupların birçoğu aynı zamanda kendi gurupları dışındaki insanların ölümden sonra hoş olmayan durumlara mahkûm edildiğini ve üyelerine onlarla iletişimde bulunmaktan kaçınması gerektiğini öğretir. Birçok din sadece kendi taraftarlarının Tanrının yardımını alacağı düşüncesini geliştirmeye çabalayarak inanmayanların hata yaptığı ve din değiştirme ihtiyacında oldukları düşüncesi geliştirir. Bazı dinler sosyal eşitsizliği, ırkçılığı ve özellikle cinsiyet ayrımcılığını desteklemektedir. Çoğu din ataerkildir ve bu dinlerin kutsal kitapları sıklıkla kadınları erkeğe göre ikincil görmektedirler. Böylece kadınları erkeklere itaat etmeye teşvik etmektedirler (Alcock, 1992). Bunun yanında bazı mezhepler diğerlerinden daha önyargılıdır. Örneğin Amerika’da güneyli Baptistler ve diğer aşırı tutucu kiliseler gibi guruplar kendi dinlerinden olan diğer kilise üyelerine karşı da önyargılıdır (Rokeach, 1960). Kökencilik (fundamentalism) ile önyargı arasında gözlenen güçlü ilişki sadece Hristiyan popülasyonunda değil, Yahudi, Müslüman ve Hintliler için de geçerlidir (Hood, vd., 1996).

Buna karşın çoğu din, kendi üyelerini diğer insanlara iyi davranmaya, komşularını, hatta düşmanlarını bile sevmeye teşvik ettiğini, kardeşliği, birliği ve beraberliği öğrettiğini iddia etmektedir.

Dindar insanlar arasında sadece küçük bir azınlığının bütün insanları birleştiren hoşgörü ve sevgi bağlarını geliştirme düşüncesini benimsediği görülürken, çoğunluğunun eşsiz ve özel olma gibi daha bölücü mesajları içselleştirdiği görülmektedir (Allport, 1954).

Dindarlık ile önyargı arasındaki ilişkiyi araştıran görgül çalışmalarda tutarlı bulgular elde edilmemiştir (Trimble, 1997; Donahue, 1985a; Donahue, 1985b; Allport ve Ross, 1967;

Herek, 1987). Yapılan çalışmalarda genel olarak dindarlık düzeyi daha yüksek olanların önyargı düzeylerinin de daha yüksek olduğu saptanmıştır (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson ve Stanford, 1950; Glock ve Stark, 1966; Beit-Hallahmi ve Argyle, 1997; Paloutzian, 1996). Allport 1950'lerde kiliseye gidenlerin kiliseye gitmeyenlerden daha yüksek düzeyde etnik önyargı beslediklerini saptamıştır (Allport ve Ross, 1967). Benzer şekilde kilise üyelerinin kilise üyesi olmayanlara göre Zencilere ve Yahudilere karşı genellikle daha yüksek düzeyde ırksal önyargı besledikleri ortaya konmuştur. Yapılan çalışmalarda genel olarak dindarlık düzeyi daha yüksek olanların önyargı düzeylerinin de daha yüksek olmasına karşın Hollanda'da yapılan bir çalışma kilisenin ırksal tutumlar üzerinde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuştur (Billiet, 1995). 1500 Felemenk (Dutch) Katolikle yapılan çalışmada kilise üyeliğinin göçmenlere yönelik önyargının azalmasına yol açtığı saptanmıştır. Batson vd. (1993) Amerika'da çeşitli örneklerle yapılmış 47 çalışmayı analiz etmişler ve bu çalışmaların 37'sinde kiliseye gitme veya diğer dindarlık ölçümleri ile ırksal önyargı arasında pozitif ilişki saptamışlardır (ilişki güçlü değildir, genellikle $r=.30$). Çalışmaların sekizinde sonuçlar açık değildir. Ergenler ile yapılan iki çalışmada kiliseye gitme veya diğer dindarlık ölçümleri ile ırksal önyargı arasında negatif ilişki saptamışlardır.

Bazı çalışmalarda ise dindarlık ile önyargı arasında eğrisel ilişki elde edilmiştir (Struening, 1963; Perkins, 1985). Bu çalışmalarda orta derece sıklıkta kiliseye giden insanların kiliseye gitmeyen insanlardan veya bir kilisenin oldukça aktif üyesi olan insanlardan etnik ve ırksal önyargı ölçümlerinden daha yüksek puan aldıkları ortaya konmuştur (Allport ve Kramer, 1946). Diğer bir deyişle dindarlık düzeyi çok yüksek ve çok düşük olanların önyargı düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Perkins (1985) tarafından İngiliz ve Amerikan öğrencilerden oluşan 1197 katılımcı ile yapılan çalışmada zayıf dini tutuma sahip olanlarda insancı ve eşitlikçi tutumların, orta düzeyde dini tutuma sahip olanlarda ırkçı tutumların en yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Güçlü bir şekilde dindar olanların bu üç boyut üzerinde de çok liberal olduğu görülmüştür.

Dindarlık ile önyargı arasındaki ilişkiyi ortaya koyma çabalarında Allport'un içsel ve dışsal dini yönelim ayrımı önemli yer tutmaktadır. Allport (1954, 1966, Allport ve Ross, 1967)'un dini yönelim kuramı dindarlık ile önyargı arasındaki ilişki konusunda yapılan görgül çalışmaların pek çoğu için bir dayanak oluşturmuştur (Alcock, 1992; Batson, vd., 1993; Ponton ve Gorsuch, 1988). İçsel dini yönelime sahip bireyler benimsedikleri inancı tam olarak izlemeye çabalarlar ve dini başlı başına bir amaç olarak ele alırlar. Allport ve Ross'a göre (1967, s.434) içsel dini yönelime sahip olarak adlandırılan bireyler dini inançlarına bütünüyle bağlı olarak tanımlanır ve dinin etkisi yaşamlarının tüm yönlerinde görülebilir. Diğer bir

ifadeyle bu tür dini yönelime sahip olan bireyler için din bütün yaşama anlam veren bir değerler sistemidir ve kişi dinine göre günlük yaşamını sürdürme eğilimindedir (Donahue, 1985b). Daha az önem taşıyan diğer ihtiyaçlar mümkün olduğu kadar dini inanç ve adetlerle uyumlu hale getirilmeye çalışılır. Bu dini yönelime sahip olan bireyler benimsedikleri inançları içselleştirmeye çalışırlar ve kendini feda edecek tarzda dini inanç ve değerlerine bağlıdırlar. İçsel olarak dindar olan kişi için kuvvetli kişisel inançlar önem taşıırken dinin sosyal kazanç yönü önemli değildir. Allport içsel dindarlığın birleştirici ve bütünleştirici, hoşgörülü, olgun ve önyargısız olma ile pozitif ilişki taşıdığını ileri sürmüştür (Allport ve Ross, 1967, s.434).

Diğer taraftan dışsal yönelimli birey güçlü bir iç gruba üye olma, güvenlik sağlama, kendini doğrulama ve sosyal ilişkiler kurma (Genia ve Shaw, 1991), sosyal statü, korunma ve teselli elde etme (Allport ve Ross, 1967) veya ego koruma (Kahoe ve Meadov, 1981) amaçlarına hizmet etmek için dine yönelmektedir. Dindar olma güdüsü sosyal, araçsal ve faydacı olan dışsal değerlere ve inançlara dayanan (Earnshaw, 2000) dışsal dini yönelime sahip kişiler dini, dini olmayan amaçlarına ulaşmak için araç olarak kullanmaktadırlar (Allport ve Ross; 1967). Diğer bir ifadeyle dışsal dini yönelime sahip olan bireyler benimsedikleri inancı önemsiz kabul ettikleri için bu kişilerin kendine hizmet eden amaçlar için dinlerini kullandıkları söylenmektedir (Allport ve Ross, 1967, s.434).

İçsel dışsal dini yönelimi ölçmek için tasarlanan araştırmalarda yaygın olarak Dini Yönelim Ölçeği (Allport ve Ross, 1967) ve Genel İçsel-Dışsal Dindarlık Ölçeği (Gorsuch ve Venable, 1983) kullanılmaktadır. Allport ve Ross tarafından geliştirilen (1967) Dini Yönelim Ölçeği 11 dışsal, 9 içsel olmak üzere 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, kişinin içselleştirdiği ve uyguladığı dini inanç ve değerlerin derecesini ölçmektedir. Ölçekteki bazı maddeler “Dini inançlarımı hayatımın diğer tüm alanlarına uygulamak için elimden geleni yapmaya çalışırım” (içsel), “İbadet yerleri iyi sosyal ilişkiler kurmam açısından çok önemlidir” (dışsal) şeklinde ifade edilmektedir. Ölçek orijinalinde sürekliliği olan ve içsel dışsal şeklinde iki kutuplu tek bir boyut olarak kavramlaştırılmıştır. Bu kavramlaştırma yerini, içsel dışsal yönelimin iki bağımsız sürekli bütünden oluştuğu görüşüne bırakmıştır. Allport ve Ross (1967) ölçeği içsel ve dışsal dini yönelim olarak iki farklı alt ölçekten oluşacak şekilde yeniden formüle etmişlerdir. Böylece içsel dindarlık, dışsal dindarlık, ayrışmamış din karşıtlığı veya dindar olmama (indiscriminately antireligious or nonreligious) ve ayrışmamış din taraftarlığından (indiscriminately proreligious) oluşan dördümlü sınıflandırmayı oluşturmuşlardır (Herek, 1987). Ayrışmamış din taraftarlığı veya ayrışmamış aşırı dindarlık dini uyarıcılara farklılaşmamış bilişsel yönelimi ifade etmektedir. Ayrışmamış din taraftarlığı her iki ölçek üzerinde yüksek

puan almayı, ayrışmamış din karşıtlığı veya dindar olmama her iki ölçek üzerinde düşük puan almayı ifade etmektedir (Allport ve Ross, 1967; Hood, 1970). Böylece ayrışmamış olanlar hem içsel ve dışsal dini yönelimli, dindar olmayanlar ise hiçbir dini yönelime sahip değillerdir.

Dışsal dini yönelimi inceleyen daha güncel çalışmaların çoğu dışsal dini yönelimin dışsal-kişisel (extrinsic-personal) ve dışsal-sosyal (extrinsic-social) olarak iki boyutta ele alınabileceğini ileri sürmüşlerdir (Kirkpatrick, 1989; Gorsuch ve McPherson, 1989; Gorsuch ve Venable, 1983; Leong ve Zachar, 1990; Maltby, 1999). Dışsal-sosyal dini yönelim dinin sosyal kazançlara yönelik bir araç olarak kullanılması olarak ele alınmıştır. Kiliseye gitme ile bu dini güdülenme biçimi arasında anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur. Dışsal-kişisel dini yönelim dinin korunma ve güvenlik elde etmek için bir araç olarak kullanılmasını içermektedir. Barış, rahatlama ve huzur hislerini elde etmek bu dini güdülenme biçimi için temeldir. Dışsal-kişisel yönelim dua ederek huzur sağlama gibi kişisel ihtiyaçları karşılamayla ilişkilidir (Gorsuch ve McPherson, 1989). Ancak Kirkpatrick (1989) daha sonra bu şekilde dışsal iki faktör saptamasını psikometrik bir hata olarak görmüş ve bir kenara bırakmıştır (Kirkpatrick ve Hood, 1990; Trimble, 1997). Buna karşın bazı araştırmacılar Kirkpatrick'ın ayrımını desteklemişler ve bu ayrımın Allport'un içsel dışsal dini yönelim ölçeğinin psikometrik niteliğini iyileştirdiğini ileri sürmüşlerdir (Genia, 1993; Gorsuch ve McPherson, 1989). Dışsal dini yönelimin yeniden formüle edilen kavramlaştırmasının dışsal dini yönelim ile önyargı arasındaki ilişkiyi açıklamak için bir bakış açısı sağladığı görülmektedir. Çünkü yapılan çalışmalarda dışsal-sosyallerin dışsal-kişisellerden daha fazla önyargı ifade ettiği bulunmuştur (McFarland, 1989). McFarland (1989) zencilere, kadınlara, eşcinsellere ve komünistlere yönelik ayrımcı tutumları yordamak için bir çalışma yapmıştır. İçsel, dışsal, sorgulama dini yönelimleri ve aşırı tutuculuk değişkenlerinin bağımsız değişken olarak kullanıldığı çalışmada dışsal dini yönelim ile ırksal ayrımcılık (zencilere karşı) arasında ilişki bulunmuştur. Çalışmada dışsal-sosyal dini yönelim faktörünün bu tip önyargının açıkça özel bir yordayıcısı olduğu görülmüştür.

Batson ve Ventis (1982) Allport'un (1967) iki boyuttan oluşan orijinal kavramlaştırmasına üçüncü bir boyut ekleyerek dini yönelimin dışsal dindarlık, içsel dindarlık ve sorgulama olmak üzere üç boyut aracılığıyla anlaşılabilirliğini ileri sürmüşlerdir. Sorgulama yönelimi karmaşık fikirleri sorgulamaya duyulan istekliliği ifade etmektedir (Batson ve Schoenrade, 1991a). Tek bir doğru cevap bulmayı önceden belirlemeksizin dini sorulara cevap arayan sorgulama yönelimli kişiler varoluşla ilgili soruları araştırmaya açıktırlar ve yeni bilgiler peşindedirler (Batson vd., 1993; Batson ve Schoenrade, 1991b).

Dini yönelim ile önyargı arasındaki ilişki tam olarak açık olmamakla birlikte araştırmalarda genel olarak içsel dini yönelim ile dış guruba yönelik önyargı arasında negatif ilişki, dışsal dini yönelim ile dış guruba yönelik önyargı arasında pozitif ilişki elde edilmiştir (Donahue, 1985a; Morris, vd., 1989). Allport ve Ross (1967) tarafından kilise üyesi 309 yetişkinle yapılan bir çalışmada dışsal dindarların ve ayrışmamış aşırı dindarların içsel dindarlardan daha yüksek düzeyde önyargılı olduğu saptanmıştır. Allport'un kuramını araştırmak için yapılan görgül araştırmalar tutarlı olarak dışsal dini yönelime sahip olanların içsel dini yönelime sahip olanlara göre daha fazla etnik önyargı hisleri beslediklerini ortaya koyarak Allport'un bulgularını desteklemiştir (Donahue, 1985a). 1949-1990 yılları arasında yapılan 32 çalışmayı kapsayan meta-analizlerinde Batson, vd. (1993) içsel dini yönelime sahip olanların dışsal dini yönelime sahip olanlardan daha düşük düzeyde önyargı puanı elde ettiklerini saptamışlardır. Feagin (1964) Güney Amerika'da beş ayrı aşırı tutucu Protestan kilise üyelerinden oluşan 286 katılımcı ile yaptığı çalışmada katılımcıların dini yönelim bakımından farklılaştığını ve dışsal dini yönelim ile önyargı arasında pozitif ilişki bulunduğunu saptamıştır. Etnik önyargı ve Hristiyanlık konusunda 1940-1973 yılları arasında yapılan yaklaşık 80 çalışmaya ilişkin incelemelerinde Gorsuch ve Aleshire (1974) Feagin'in bulgularını destekleyen sonuçlar elde etmişlerdir. Morris, vd. (1989) tarafından 379 üniversite öğrencisi ile yapılan çalışmada içsel dindarların ve ayrışmamış din karşıtlarının dışsal dindarlardan daha düşük düzeyde önyargılı olduğu görülmüştür.

Buna karşın diğer bazı çalışmalarda dışsal dini yönelim Afrikalı-Amerikalılara, eşcinsellere yönelik önyargıyı daha iyi yordarken, içsel dini yönelim eşcinsellere yönelik önyargıyı daha iyi yordamıştır (Herek, 1987). Kirkpatrick (1997) tarafından 298 üniversite öğrencisi ile yapılan, farklı guruplara karşı değişen önyargı düzeylerinin araştırıldığı bir çalışmada aşırı tutucu Protestanlarda eşcinsellere ve komünistlere; Hristiyan Ortodokslarda ve dışsal dindarlarda komünistlere; içsel dindarlarda eşcinsellere ve komünistlere karşı önyargı saptanmıştır. Yetişkinlerle yapılan benzer bir çalışma da aşırı tutucu kişilerin eşcinselliğe karşı önyargılı olduğu saptanmıştır (Husberger, 1996). Sorgulama yönelimi genel olarak önyargı ile negatif ilişki göstermiştir (Wylie ve Forest, 1992; Fulton, 1997). Ülkemizde üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışma içsel dini yönelime sahip olanların daha önyargılı, dışsal dini yönelime sahip olanların ise daha hoşgörülü olduğunu ortaya koymuştur (Yapıcı ve Kayıklık, 2005). Benzer şekilde Gürses (2001)'in yaptığı çalışma içsel dini yönelime sahip olan üniversite öğrencilerinin dışsal dini yönelime sahip olanlardan hem daha fazla dogmatik hem de daha fazla önyargılı olduğunu ortaya koymuştur.

Buradan hareketle üniversite öğrencileriyle yapılan bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır: 1) Cinsiyet, eğitim görülen bölüm (ilahiyat fakültesi ve diğer bölümler), dini yönelimler ve önyargı arasında bir ilişki var mıdır? 2) Cinsiyet, eğitim görülen bölüm ve dini yönelimlerin önyargıyı yordamaya katkısı var mıdır? 3) Önyargı ve dini yönelimler arasındaki ilişkide eğitim görülen bölüm ve cinsiyetin düzenleyici (moderating) etkisi var mıdır?

Yöntem

Örneklem

Araştırmanın örneklemini Sivas Cumhuriyet Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. 142 kız (%67) ve 70 erkekten (%33) oluşan toplam 212 katılımcının 104 (% 49)'ünü ilahiyat fakültesi öğrencileri, 108 (%51)'ini diğer bölümlerde öğrenim gören öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşları 17 ile 30 arasında ($\bar{X} = 21.35$, $s = 2.61$) değişmektedir. Katılımcılar gönüllülük esasına dayalı olarak seçilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu, Dini Yönelim Ölçeği (The Religious Orientation Scale–ROS, Allport ve Ross, 1967) ve Önyargı Ölçeği (California F Scale, form 40-45, Adorno vd., 1950, akt. Christie, 1991) kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formu, katılımcıların yaşı, cinsiyeti, üniversitedeki sınıfı, bölümü, anne baba mesleği ve anne baba eğitim durumu gibi demografik bilgileri içeren sorulardan oluşmaktadır.

Dini Yönelim Ölçeği: Allport ve Ross (1967) tarafından geliştirilen ve 20 maddeden oluşan Dini Yönelim Ölçeği likert tipi bir ölçektir. 9 maddesi içsel dini yönelimi, 11 maddesi ise dışsal dini yönelimi ifade eden maddelerden oluşmuştur. Çeşitli çalışmalarda ölçeğin Cronbach alpha iç tutarlık katsayılarının içsel dini yönelim alt ölçeği için .67 ile .93, dışsal dini yönelim alt ölçeği için .76 ile .85 arasında değiştiği bildirilmiştir (Donahue, 1985b).

Türkçe uyarlaması Cirhinlioğlu (2006) tarafından yapılan Dini Yönelim Ölçeği'nde 2 alt boyutun söz konusu olduğu görülmüştür. Türkçeye uyarlanan Dini Yönelim Ölçeği'nin Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayısı'na bakıldığında İçsel Dini Yönelim Alt Boyutu için $\alpha = .87$ ve Dışsal Dini Yönelim Alt Boyutu için $\alpha = .60$ olarak bulunmuştur.

Önyargı Ölçeği: Adorno ve arkadaşları tarafından 1950'de geliştirilen önyargı ölçeğinin (California F Scale, form 40-45) orijinali 30 madde içermektedir (akt. Christie, 1991). Ancak, bu çalışmada ölçeğin ülkemizde Güvenç ve Aktaş (2006) tarafından yapılan çalışmada kullanılan 22 maddelik formu kullanılmıştır. Önyargı ölçeğinde her bir madde 5 dereceli

ölçek (5-tamamen katılıyorum; 1-hiç katılmıyorum) üzerinden değerlendirilmektedir. Orijinal ölçeğin güvenirliği .81 ile .97 arasında değişmektedir. Güvenç ve Aktaş (2006) tarafından yapılan çalışmada ise 2 alt boyuttan oluşan ölçeğin kuralcılık alt boyutunun Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı $\alpha=.78$ olarak (örnek madde: “Kötü huyları ve alışkanlıkları olan birinin aklı başında insanlarla geçinmesi zordur”); insan doğasının zayıflığına inanç alt boyutunun Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ise $\alpha=.55$ olarak (örnek madde: “insan aklının hiçbir şekilde açıklayamayacağı pek çok önemli şey vardır”) ifade edilmiştir. Bu çalışmada ise 22 maddelik Önyargı ölçeğinin kuralcılık alt boyutunun Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı $\alpha=.74$; insan doğasının zayıflığına inanç alt boyutunun Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ise $\alpha=.53$ (oldukça düşük) olarak bulunmuştur.

İşlem

Veri toplama araçları, katılımcılara sınıf ortamında 15-20 dakikalık bir oturumda grup halinde uygulanmıştır. Veri toplama araçlarına araştırmacının ve çalışmanın amacı, cevapların gizli tutulacağı ve elde edilen bilgilerin sadece istatistiksel karşılaştırmalar için kullanılacağını belirten bir form eklenmiştir. Katılımcılardan kimlik belirtici bilgi istenmemiştir.

Bulgular

Cinsiyet, Eğitim Görülen Bölüm, Dini Yönelimler ve Önyargı Arasındaki İlişkiler

Tablo 1’de görüldüğü gibi değişkenler arası ilişkiler gözden geçirildiğinde, cinsiyet ile eğitim görülen bölüm ($r=.19$, $p< .01$) ve insan doğasının zayıflığına inanç ($r=-.15$, $p< .05$) arasında, eğitim görülen bölüm ile içsel dini yönelim ($r=-.66$, $p< .01$) ve insan doğasının zayıflığına inanç ($r=.19$, $p< .01$) arasında, içsel dini yönelim ile dışsal dini yönelim ($r=.35$, $p< .01$), kuralcılık ($r=.28$, $p< .01$) ve insan doğasının zayıflığına inanç ($r=-.20$, $p< .01$) arasında, dışsal dini yönelim ile kuralcılık ($r=.39$, $p< .01$) ve insan doğasının zayıflığına inanç ($r=.18$, $p< .01$) arasında ve kuralcılık ile insan doğasının zayıflığına inanç ($r=.36$, $p< .01$) arasında anlamlı ilişkiler olduğu saptanmıştır.

Tablo 1

Cinsiyet, bölüm, içsel dini yönelim, dışsal dini yönelim, kuralcılık ve insan doğasının zayıflığına inanç arasındaki korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6
1. Cinsiyet	-					
2. Bölüm	.19**					
3. İçsel D.Y.	-.11	-.66**				
4. Dışsal D.Y.	-.06	-.10	.35**			
5. Kuralcılık	.02	-.08	.28**	.39**		
6. İnsan Doğasının Zayıflığına İnanç	-.15*	.19**	-.20**	.18**	.36**	-

** p < .01, * p < .05

Not: Cinsiyet değişkeni analizlerde 1=Kadın, 2= Erkek olarak kodlanmıştır.

Bölüm değişkeni analizlerde 1=İlahiyat Fak., 2= Diğer bölümler olarak kodlanmıştır.

Önyargının Yordanmasına İlişkin Bulgular

Cinsiyet, eğitim görülen bölüm ve dini yönelimlerin önyargı düzeyini yordama gücünü belirlemek amacıyla 2 ayrı çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Bu çalışmada ayrıca dini yönelimler ile önyargı arasındaki ilişkide cinsiyet ve eğitim görülen bölümün düzenleyici etkisi incelenmiştir. Her bir analizde cinsiyet, eğitim görülen bölüm ve dini yönelimlerin temel etkileri ile cinsiyet x dini yönelimler, eğitim görülen bölüm x dini yönelimlerin etkileşimleri değerlendirilmiştir. Önyargı Ölçeği'nin her iki alt ölçeğinden alınan puanlar yordanan değişken olarak ele alınmış ve çoklu hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır.

Önyargıyı yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizinde yordayıcı değişkenler üç grup halinde regresyon eşitliğine dahil edilmiştir. Cinsiyet ve eğitim görülen bölüm ilk aşamada, içsel ve dışsal dini yönelim ikinci aşamada, eğitim görülen bölüm x içsel dini yönelim, eğitim görülen bölüm x dışsal dini yönelim, cinsiyet x içsel dini yönelim, cinsiyet x dışsal dini yönelim etkileşimleri üçüncü aşamada analize girilmiştir. Böylelikle gerek her grup değişkenin etkililik ölçütü hakkında ne kadar bilgi verdiği görülmüş, gerekse regresyon analizine giren diğer gruptaki değişkenlerin yordanan değişken hakkında daha fazla bilgi verip vermediği ölçülmüştür. Çalışmada cinsiyet ve eğitim görülen bölüm değişkenleri olası etkilerini kontrol etmek amacıyla ilk aşamada analize girilmiştir. Eğitim görülen bölüm x içsel dini yönelim, eğitim görülen bölüm x dışsal dini yönelim, cinsiyet x içsel dini yönelim, cinsiyet x dışsal dini yönelim etkileşimleri daha önce önyargıyı yordamaya katkıları araştırılmamış yeni yordayıcılar oldukları için son aşamada analize dahil edilmiştir.

Kuralcılığı yordayan değişkenleri belirlemek amacı ile yapılan hiyerarşik çoklu regresyon analizi Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 2'de görüleceği gibi ilk aşamada analize

girilen cinsiyet ve bölüm değişkenlerinin kuralcılıkta görülen toplam varyansın % 0.7'sini açıklayıcı gücü olsa da kuralcılığın yordanmasında anlamlı katkısı bulunmamıştır [F değ. (2, 210)=0.760]. İkinci aşamada analize dahil edilen içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelimin kuralcılıkta görülen toplam varyansın % 17.5' ini açıkladığı görülmüştür [F değ. (2, 208)=22.094, $p<.001$]. İçsel dini yönelimin ($\beta=.246$, $p<.001$) ve dışsal dini yönelimin ($\beta=.312$, $p<.001$) kuralcılığın yordanmasında pozitif yönde anlamlı katkısı bulunmuştur. Bu bulgu daha yüksek düzeyde içsel ve dışsal dini yönelimin daha yüksek düzeyde kuralcılığı yordadığını ortaya koymuştur. Dışsal dini yönelim üçüncü ($\beta=.608$, $p<.005$) aşamada da kuralcılığın yordanmasında anlamlı katkıda bulunurken, içsel dini yönelim ($\beta=-.513$, $p>.05$) bu aşamada anlamlı yordayıcı olma özelliğini kaybetmiştir. Üçüncü aşamada analize dahil edilen bölüm x içsel dini yönelim, bölüm x dışsal dini yönelim, cinsiyet x içsel dini yönelim, cinsiyet x dışsal dini yönelim değişkenlerinin etkileşimlerinin kuralcılıktaki varyansın % 1.8'ini açıklayıcı gücü olsa da kuralcılığın yordanmasında anlamlı katkıları bulunmamıştır [F değ. (4, 204)=1.12]. Diğer bir ifade ile kuralcılığın yordanmasında bölüm x içsel dini yönelim ($\beta=.649$, $p>.05$), bölüm x dışsal dini yönelim ($\beta=-.796$, $p>.05$), cinsiyet x içsel dini yönelim ($\beta=.433$, $p>.05$), cinsiyet x dışsal dini yönelim ($\beta=.085$, $p>.05$) değişkenlerinin ortak etkileri anlamlı değildir.

Kuralcılıkla yordayıcı değişkenler arasındaki ikili korelasyonlar incelendiğinde kuralcılık ile içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Bulgularımız kuralcılığı yordamak amacı ile üç aşamada analize girilen değişkenlerden ikinci aşamada analize dahil edilen değişkenlerin kuralcılıktaki varyansın % 19.9' unu anlamlı düzeyde açıkladığını göstermiştir [F (8, 211)=6.32, $p<.001$].

Tablo 2

Kuralcılığın Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	R ²	ΔR ²	ΔF	ΔFp	β	t	p
Aşama 1	.007	.007	.76	.469			
Cinsiyet					.036	.52	.607
Bölüm					-.084	-1.20	.233
Aşama 2	.182	.175	22.09	.000			
Cinsiyet					.047	.73	.468
Bölüm					.107	1.26	.211
İçsel DY					.246	2.74	.007
Dışsal DY					.312	4.56	.000
Aşama 3	.199	.018	1.12	.351			
Cinsiyet					-.426	-.89	.372
Bölüm					.014	.02	.987
İçsel DY					-.513	-.94	.348
Dışsal DY					.608	2.39	.018
Bölüm x İçsel DY					.649	1.12	.266
Bölüm x Dışsal DY					-.796	-1.47	.143
Cinsiyet x İçsel DY					.433	1.14	.254
Cinsiyet x Dışsal DY					.085	.17	.869

İnsan doğasının zayıflığına inancı yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik çoklu regresyon analizi Tablo 3’de verilmiştir. Tablo 3’de görüleceği gibi ilk aşamada analize girilen cinsiyet ve bölüm değişkenlerinin insan doğasının zayıflığına inançta görülen toplam varyansın % 0.75’ini açıkladığı görülmüştür [F değ. (2, 210)=8.42, $p<.001$]. İnsan doğasının zayıflığına inancın yordanmasında cinsiyet değişkeninin ($\beta=-.195$, $p<.005$) ve bölüm değişkeninin ($\beta=.231$, $p<.005$) anlamlı katkısı bulunmuştur. Bu bulgu insan doğasının zayıflığına inancın kız öğrencilerde erkek öğrencilere göre, ilahiyat fakültesinde okumayan öğrencilerde ilahiyat fakültesinde okuyan öğrencilere göre daha yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Cinsiyet ($\beta=-.182$, $p<.01$) değişkeni ikinci aşamada da insan doğasının zayıflığına inancın yordanmasında anlamlı katkıda bulunurken, üçüncü ($\beta=-.024$, $p>.05$) aşamada anlamlı yordayıcı olma özelliğini kaybetmiştir. İkinci aşamada analize dahil edilen içsel dini yönelim ve dışsal dini yönelimin insan doğasının zayıflığına inançta görülen toplam varyansın % 0.66’sını açıkladığı görülmüştür [F değ. (2, 208)=7.92, $p<.001$]. İnsan doğasının zayıflığına inancın yordanmasında içsel dini yönelimin ($\beta=-.247$, $p<.010$) negatif, dışsal dini yönelimin ($\beta=.262$, $p<.001$) pozitif yönde anlamlı katkısı bulunmuştur. Bu bulgu daha yüksek düzeyde içsel dini yönelimin daha düşük düzeyde insan doğasının zayıflığına inancı yordadığını ve daha yüksek düzeyde dışsal dini yönelimin daha yüksek düzeyde insan doğasının zayıflığına inancı yordadığını ortaya koymuştur. İçsel dini yönelim üçüncü ($\beta=-1.305$, $p<.050$) aşamada da insan doğasının zayıflığına inancın yordanmasında anlamlı katkıda bulunurken, dışsal dini yönelim ($\beta=.294$, $p>.05$) bu aşamada anlamlı yordayıcı olma özelliğini kaybetmiştir. Üçüncü aşamada analize dahil edilen bölüm x içsel dini yönelim, bölüm x dışsal dini yönelim, cinsiyet x içsel dini yönelim, cinsiyet x dışsal dini yönelim değişkenlerinin etkileşimlerinin insan doğasının zayıflığına inançtaki varyansın % 1.8’ini açıklayıcı gücü olsa da insan doğasının zayıflığına inancın yordanmasında anlamlı katkıları bulunmamıştır [F değ. (4, 203)=1.06]. Diğer bir ifade ile insan doğasının zayıflığına inancın yordanmasında bölüm x içsel dini yönelim ($\beta=1.06$, $p>.05$), bölüm x dışsal dini yönelim ($\beta=.283$, $p>.05$), cinsiyet x içsel dini yönelim ($\beta=.217$, $p>.05$), cinsiyet x dışsal dini yönelim ($\beta=-.372$, $p>.05$) değişkenlerinin ortak etkileri anlamlı değildir. İnsan doğasının zayıflığına inançta yordayıcı değişkenler arasındaki ikili korelasyonlar incelendiğinde insan doğasının zayıflığına inanç ile içsel dini yönelim arasında negatif, dışsal dini yönelim arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Bulgularımız insan doğasının zayıflığına inancı yordamak amacı ile üç aşamada analize girilen değişkenlerden birinci ve ikinci aşamada analize dahil edilen değişkenlerin insan doğasının zayıflığına inançtaki varyansın % 15.8’ ini anlamlı düzeyde açıkladığını göstermiştir [F (8, 211)=4.76, $p<.001$].

Tablo 3

İnsan Doğasının Zayıflığına İncanın Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	R ²	ΔR ²	ΔF	ΔFp	β	t	p
Aşama 1	.075	.075	8.42	.000			
Cinsiyet					-.195	-2.88	.004
Bölüm					.231	3.41	.001
Aşama 2	.140	.066	7.92	.000			
Cinsiyet					-.182	-2.77	.006
Bölüm					.094	1.07	.287
İçsel DY					-.247	-2.68	.008
Dışsal DY					.262	3.74	.000
Aşama 3	.158	.018	1.06	.379			
Cinsiyet					-.024	-.05	.961
Bölüm					-1.579	-1.82	.071
İçsel DY					-1.305	-2.33	.021
Dışsal DY					.294	1.13	.260
Bölüm x İçsel DY					1.059	1.78	.077
Bölüm x Dışsal DY					.283	.51	.611
Cinsiyet x İçsel DY					.217	.56	.577
Cinsiyet x Dışsal DY					-.372	-.71	.481

Tartışma

Araştırmanın temel amacı, cinsiyet, üniversitede eğitim görülen bölüm, dini yönelimler ve önyargı arasındaki ilişkileri ve tüm yordayıcı değişkenlerin önyargı puanındaki değişmeye katkısını saptamaktır. Bu amaç doğrultusunda bulgularımız, cinsiyet ile eğitim görülen bölüm, eğitim görülen bölüm ile içsel dini yönelim ve içsel dini yönelim ile dışsal dini yönelim arasında anlamlı ilişki olduğunu göstermiştir. Çalışmada ilahiyat fakültesinin daha çok kız öğrenciler tarafından tercih edilen bir fakülte olduğu görülmüştür. Dindarlık konusunda yapılan bilimsel çalışmalardan elde edilen tutarlı bulgulardan biri kadınların erkeklerden daha fazla dini ilgileri olduğudur. Buna paralel olarak çalışmamızda da ilahiyat fakültesinin daha çok kız öğrenciler tarafından tercih edilen bir bölüm olması beklenebilecek bir durumdur. Çalışmada ilahiyat fakültesinde eğitim gören katılımcılar ilahiyat fakültesi dışındaki bölümlerde eğitim gören katılımcılara oranla içsel dini yönelim ölçeğinden daha yüksek puan almışlardır. Diğer bir deyişle ilahiyat fakültesinde eğitim gören öğrencilerin diğer bölümlerde eğitim gören öğrencilerden daha yüksek düzeyde içsel dini yönelime sahip oldukları görülmüştür. İlahiyat fakültesi öğrencilerinin zaten dini ilgileri olan veya dindar bireylerden oluşmasına bağlı olarak içsel dini yönelimlerinin yüksek olması beklenebilecek bir durumdur. Dışsal dini yönelim ile eğitim görülen bölüm arasında ise istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Dışsal dini yönelimli birey güçlü bir iç gruba üye olmak (Genia ve Shaw, 1991), sosyal statü, korunma ve teselli sağlamak (Allport ve Ross, 1967) veya ego koruma (Kahoe ve Meadov, 1981) amaçlarına hizmet etmek için dine yönelmektedir. Dini

belirli amaçlar için kullanıp kullanmamanın alınan eğitimle bir ilişkisi bulunmadığı düşünülmektedir. Bulgularımız içsel dini yönelim ile dışsal dini yönelim arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Donahue (1985b) tarafından yapılan 34 çalışmanın meta-analizinde içsel dini yönelim ile dışsal dini yönelim arasındaki ilişki $-.58$ ile $.24$ arasında değişmektedir. Çalışmada literatürle tutarlı olarak içsel dini yönelim ile dışsal dini yönelim arasında pozitif ilişki elde edilmesi ayrıca örneklemin özellikleriyle de açıklanabilir. Bu durum üniversite öğrencilerinin dini uyarıcılara farklılaşmamış bilişsel tarzda yönelim taşıdığını düşündürmektedir.

Çalışmada her iki dini yönelim ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Oysa kadınların ergenlik, genç yetişkinlik ve ileri yetişkinlik boyunca erkeklerden daha dindar olduğuna yönelik çeşitli görgül bulgular bulunmaktadır (Batson, vd., 1993). Bu durum kiliseye gitme, kutsal kitap okuma (Harrison, 1983; Field, 1993, akt., Francis ve Wilcox, 1996), dua etme (Poloma ve Gallup, 1991), inanç ve tutumlar (Greeley, 1992, akt., Francis ve Wilcox, 1996) üzerine yapılan çeşitli çalışmalarda desteklenmiştir. Donahue (1985a) tarafından yapılan meta-analizde 67 çalışmadan sadece 7 sinde içsel dışsal dini yönelim açısından cinsiyet farklılıkları ele alınmıştır. Bu çalışmalardan ikisinde her iki dini yönelim açısından cinsiyet farklılıkları bulunmamış, dördünde kadınlar daha yüksek içsel dini yönelim gösterirken, dışsal dini yönelimde cinsiyetler arası fark bulunmamıştır. Bir çalışmada ise cinsiyet ile dini yönelimler arasında anlamlı ilişki elde edilmemiştir. Araştırmacı bu bulguları kadınların daha yüksek düzeyde içsel dini yönelim gösterdiği ancak dışsal dini yönelimde cinsiyet farkının bulunmadığı şeklinde yorumlamıştır. Daha sonra yapılan bazı araştırmalarda kadınların hem içsel hem dışsal dini yönelim boyutlarında erkeklerden anlamlı derecede daha yüksek puan aldığı (Maltby ve Day, 2004) ya da dini yönelimler ile cinsiyet arasında anlamlı ilişki bulunmadığı yönünde bulgular (Genia ve Shaw, 1991) saptanmıştır. Çalışmalarda ortaya çıkan çelişkili bulgular dindarlıkta gözlenen cinsiyet farklılıklarının cinsiyetin gerçek işlevi olmadığı (Thompson, 1991) görüşü ile tutarlı olabilir. Buna göre dindarlık kadın veya erkek olmaktan çok toplumsal cinsiyet yönelimi tarafından etkilenmektedir. Dolayısıyla dindar olmak kadınsı (feminine) yönelimli insanlara uygun bir yaşantı olabilmektedir. Buna paralel olarak bu çalışmada kızlarla erkekler arasında özellikle içsel dini yönelim açısından anlamlı cinsiyet farkının görülmemesi örneklemin üniversite öğrencilerinden oluşmasıyla açıklanabilir. Üniversiteli kız öğrencilerde kadınsı yönelimin daha düşük düzeyde, buna karşın bireyleşme eğiliminin daha yüksek olması beklenebilir. Ayrıca üniversite ortamının fiziksel ve sosyal koşulları kız öğrencilerin “dini geleneklere uygun biçimde yaşama” olarak

tanımlanan içsel dindarlığa uyan yaşam sürdürmelerini zorlaştırıyor olabilir ya da gerçekte dini yönelimler açısından cinsiyetler arasında anlamlı farklılık olmayabilir.

Ayrıca bu araştırmada dini yönelimler ile önyargı arasındaki ilişkiler ve cinsiyet, eğitim görülen bölüm ve dini yönelimlerin önyargı düzeyini ne derece yordadığı incelenmiştir. Bu çalışmada içsel dini yönelim ile kuralcılık arasında anlamlı pozitif ilişki, insan doğasının zayıflığına inanç arasında anlamlı negatif ilişki elde edilmiştir. Daha yüksek içsel dindarlık düzeyi, daha yüksek düzeyde kuralcılığı ve daha düşük düzeyde insan doğasının zayıflığına inancı yordamıştır. İçsel dini yönelimi daha yüksek olan bireyler dini inançlarına bütünüyle bağlı oldukları için dinin etkisi yaşamlarının tüm yönlerinde görülmektedir. Dinine göre günlük yaşamını sürdüren bu kişiler genellikle çok sargın ve destekleyici bir dini gurup içinde bulunmaktadırlar. Bu durum iç gurup üyesi olmayan kişilerin kabul edilmemesine yol açabilmektedir. Dolayısıyla içsel dini yönelimi yüksek olan bu kişiler dış gurup üyelerine karşı önyargılı tutumlar geliştirebilmektedirler. Diğer taraftan aşırı tutuculuk şeklinde ortaya çıktığı düşünülen içsel dini yönelimin artmasının bireylerin yetkeci olma eğilimlerinin artmasına yol açtığı düşünülmektedir (Altemeyer ve Hunsberger, 1992). Otoriteye itaati, geleneklere bağlılığı ve üstünlük hislerini teşvik eden aşırı tutuculuğun çalışmamızda da görüldüğü gibi önyargının alt boyutu olarak ele alınan kuralcılığı arttırdığı düşünülmektedir. Diğer taraftan içsel dindarlık arttıkça bireylerin Tanrıyı kendilerine güç veren olarak gördükleri ve Tanrının insanlara kendi yaşamına yön verme özgürlüğünü bahşettiğine inandıkları düşünülmektedir. Buna paralel olarak da çalışmada öğrencilerde içsel dindarlık düzeyi arttıkça insan doğasının zayıflığına inanç boyutunda önyargı düzeyinin azaldığı düşünülmektedir. Benzer nedenlerin ilahiyat fakültesi öğrencilerinde insan doğasının zayıflığına inancın daha düşük düzeyde olmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalarda genel olarak dışsal dini yönelim ile dış guruba yönelik ön yargı arasında pozitif ilişki elde edilmiştir (Donahue, 1985a; Morris, vd., 1989; Feagin, 1964; Gorsuch ve Aleshire, 1974). Bu çalışmada literatürle tutarlı olarak dışsal dini yönelim ile kuralcılık ve insan doğasının zayıflığına inanç arasında anlamlı pozitif ilişki elde edilmiştir. Dışsal dini yönelim kuralcılık ve insan doğasının zayıflığına inancın yordanmasına pozitif yönde anlamlı katkıda bulunmuştur. Dışsal dini yönelimin ve önyargının bireyde benzer ihtiyaçları karşıladığı düşünülmektedir. Diğer bir ifadeyle hem dışsal dindarlık hem de önyargı bireyin bir iç gruba üye olma, sosyal statü, korunma ve teselli sağlama, kendini doğrulama veya ego koruma amaçlarına hizmet etmektedir. Bu çalışmada da hem dinin ve hem de kuralcılık boyutuyla önyargının öğrenciler tarafından kendine hizmet eden amaçlar

için kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca insan doğasının zayıflığına inanan dışsal dindarın durumu kontrol etmesi için pasif bir şekilde Tanrıyı bekleyebildiği, eylemde bulunmamayı seçebildiği ve problemi çözmek için Tanrının müdahale edeceğine inandığı düşünülmektedir.

Çalışmada cinsiyet değişkeni insan doğasının zayıflığına inancın yordanmasına anlamlı katkıda bulunmuştur. Kız öğrencilerde insan doğasının zayıflığına inancın daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. İnsan doğasının zayıflığına inançtaki cinsiyet farklarının cinsiyet kalıpyargılarına ilişkin sosyalleşmenin bir sonucu olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilerden daha fazla insan doğasının zayıflığına inanç taşıması cinsiyet kalıpyargıları temelinde sosyalleşmelerine bağlı olarak daha fazla insan doğasının zayıflığına inanç eğilimli olmalarının yanında bu düşünceyi erkeklerden daha fazla kabul ettiklerini veya bu konudaki duyguları hakkında daha açık olma eğilimi taşıdıklarını yansıtır olabilir.

Araştırmanın sınırlılıkları

Dindarlık ile önyargı arasındaki ilişkiyi araştıran çok sayıda çalışma olmasına rağmen bu çalışmalar sıklıkla batı Hristiyanlığına özgüdür. Araştırmalar genellikle Protestan mezhebinden olanlarla yapılmıştır ve din konusundaki birçok kuram Protestan teolojisi üzerine temellenmiştir. Dindarlığın ölçümü de büyük ölçüde Hristiyan çevresi ile sınırlıdır. Böyle ölçekler ve kuramlar Protestan olmayanlar ve Hristiyan mezheplerinden olmayanlar için geçerli olmayabilmektedir. Dolayısıyla çalışmada kullanılan ölçeklerin psikometrik özelliklerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilmesi gerekmektedir. Öte yandan çalışmada dini yönelimler ile önyargı arasındaki ilişkileri ortaya çıkaran bu bulgular, seçilen örneklem çerçevesinde sınırlılıklar taşımaktadır. Bununla birlikte ülkemizde dindarlık ile önyargı arasındaki ilişkileri ele alan görgül araştırmalar çok az sayıdadır. Allport'un kuramsal yaklaşımının Müslüman katılımcılar üzerinde uygulandığı bu çalışmanın daha sonra yapılacak çalışmalar için bir başlangıç oluşturacağı umulmaktadır.

Kaynaklar

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J. & Sanford, R. N. (1982 [1950]). *The Authoritarian Personality*. New York: W. W. Norton.
- Alcock, J. E. (1992). Religion and rationality. In J. F. Schumaker (Ed.), *Religion and Mental Health*. New York:Oxford University Pres.
- Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. New York: Addison-Wesley.
- Allport, G. W. (1966). Religious context of prejudice. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 5, 447–457.
- Allport, G. W., & Kramer, B. M. (1946). Some roots of prejudice. *Journal of Psychology*, 22, 9-39.
- Allport, G. W., & Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 432–433.
- Altemeyer, B. & Hunsberger, B. (1992). Authoritarianism, religious fundamentalism, quest, and prejudice. *International Journal for the Psychology of Religion*, 2, 113-133.
- Batson, C. D., & Ventis, W. L. (1982). *The Religious Experience*. New York: Oxford University Press.
- Batson, C. D., & Schoenrade, P. A. (1991a). Measuring religion as Quest: I. Validity concerns. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30, 416-429.
- Batson, C. D., & Schoenrade, P. A. (1991b). Measuring religion as Quest: II. Reliability concerns. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30, 430-447.
- Batson, C. D., Schoenrade, P. A., & Ventis, W. L. (1993). *Religion and the Individual. A Social Psychological Perspective*. New York: Oxford University Press.
- Beit-Hallahmi, B., & Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London:Routledge.
- Billiet, J. B. (1995). Church involvement, individualism, and ethnic prejudice among Flemish Roman Catholics: New evidence of a moderating effect. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 34, 224-233.
- Christie, R. (1991) Authoritarianism and Related Constructs. In. John, P. Robinson, Phillip, R. Shaver, Lawrence, S. Wrightsman (Eds.), *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes*. Academic Press Inc. San Diego, California.
- Cirhinlioğlu, F. G. (2006). Üniversite Öğrencilerinde Utanç Eğilimi, Dini Yönelimler, Benlik Kurguları ve Psikolojik İyi Hali Arasındaki İlişkiler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara:Hacettepe Üniversitesi.
- Crandall, C. S. & Eshleman, A. (2003). A justification-suppression model of the expression and experience of prejudice. *Psychological Bulletin*, 129, pp. 414–446.
- Donahue, M. J. (1985a). Intrinsic an extrinsic religiousness: Review and meta analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 400-419.
- Donahue, M. J. (1985b). Intrinsic an extrinsic religiousness:The empirical research. *Journal for The Scientific Study of Religion*, 24, 418-432.
- Dovidio, J. F., Kawakami, K. & Gaertner, S.L. (2002). Implicit and explicit prejudice and interracial interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, pp. 62–68.
- Earnshaw, E. L. (2000). Religious orientation and meaning in life. An exploratory study. Unpublished manuscript. Department of Psychology, Central Methodist College. Fayette MO.
- Feagin, J. R. (1964). Prejudice and religious types' A focused study of Southern fundamentalists *Journal for the Scientific Study of Religion*, 4, 3-13.
- Francis, L. J., & Wilcox, C. (1996). Religion and gender orientation. *Personality and Individual Differences*, 20, 119–121.

-
- Fulton, A. S. (1997). Identity status, religious orientation, and prejudice. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, pp. 1–11.
- Genia, V. (1993). A psychometric evaluation of the Allport-Ross I/E scales in a religiously heterogeneous sample. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 32, pp. 284–290.
- Genia, V., & Shaw, D. G. (1991). Religion, intrinsic-extrinsic orientation, and depression. *Review of Religious Research*, 32, 274–283.
- Glock, C.Y & Stark, R. (1966). *Christian beliefs and anti-semitism*, Harper and Row, New York.
- Gorsuch, R. L. (1988). Psychology of religion. *Annual Review of Psychology*, 39, 201-221.
- Gorsuch, R. L., & Aleshire, D. (1974). Christian faith and ethnic prejudice: A review and interpretation of research. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 13, 281-307.
- Gorsuch, R. L., & Venable, G. D. (1983). Development of an Age-Universal I-E scale. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 12, 181–197.
- Gorsuch, R. L. & McPherson, S. E. (1989). Intrinsic/Extrinsic measurement: I/E-revised and single-item scales. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 28, 348–358.
- Gürses, İ. (2001). Kölelik ve Özgürlük Arasında Din: Üniversite öğrencileri üzerinde sosyal psikolojik bir araştırma. Bursa: Arasta Yayınları.
- Güvenç, G. & Aktaş, V. (2006). Age, Gender, Prejudice, Interpersonal Sensitivity and Locus of Control as Predictors of Self Esteem, Assertiveness and Communication Skills in Adolescence. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(57), 45-62.
- Herek, G. M. (1987). Religious orientation and prejudice: A comparison of racial and sexual attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 13(1), 34-44.
- Hood, R. W. (1970). Religious orientation and the report of religious experience. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 9, 285-91.
- Hood, R. W., Spilka, B., Hunsberger, B., & Gorsuch R. (1996). *The Psychology of Religion: An Empirical Approach*, Second Edition New York: Guilford.
- Hunsberger, B. (1996). Religious fundamentalism, right-wing authoritarianism and hostility toward homosexuals in non-Christian religious groups. *International Journal for the Psychology of Religion*, 6, 39–49.
- Kahoe, R. D., & Meadow, M. J. (1981). A developmental perspective on religious orientation dimensions. *Journal of Religion and Health*, 20, 8–17.
- Kirkpatrick, L. A. (1989). A psychometric analysis of the Allport–Ross and Feagin measures of the intrinsic–extrinsic religious orientation. *Research in the Social Scientific Study of Religion*, 1, 1–31.
- Kirkpatrick, L. A. (1997). An attachment-theory approach to the psychology of religion. In B. Spilka and D. N. McIntosh (Eds). *The Psychology of Religion: Theoretical Approaches* (pp. 114–133). Boulder, CO: Westview.
- Kirkpatrick, L. A., & Hood, R. W. Jr. (1990). Intrinsic-extrinsic religious orientation: The boon or bane of contemporary psychology of religion? *Journal for the Scientific Study of Religion*, 29, 442-462.
- Landrine, H., & Klonoff, E. A. (1996). The schedule of racist events: A measure of racial discrimination and a study of its negative physical and mental health consequences. *The Journal of Black Psychology*, 22, 144–168.
- Leong, F. T. L. & Zachar, L. (1990). An evaluation of Allport's Religious Orientation Scale across one Australian and two United States samples. *Educational and Psychological Measurement*, 50, 359–368.
- Loewenthal, K. M. (2004). *The Psychology of Religion*. England: Oneworld Publication.
- Maltby, J. (1999). The internal structure of a derived, revised, and amended measure of the religious orientation scale: The ‘Age-Universal’ I-E Scale-12. *Social Behavior and Personality*, 27, 407–412.

-
- Maltby, J., & Day, L. (1998). Amending a measure of quest religious orientation: Applicability of the scale's use among religious and non-religious persons. *Personality and Individual Differences*, 25, 517-522.
- Maltby, J., & Day, L. (2004). Should never the Twain meet? Integrating models of religious personality and religious mental health. *Personality and Individual Differences*, 36, 6, 1275-1290.
- McFarland, S. G. (1989). Religious orientations and the targets of discrimination. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 28, 324-336.
- Morris, R. J., Hood, R. W., & Watson, P. J. (1989). A second look at religious orientation, social desirability and prejudice. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 27, 81-84.
- Nosek, B. A., Smyth, F. L., Hansen, J. J., Devos, T., Lindner, N. M., Ranganath, K. A., Smith, C. T., Olson, K. R., Chugh, D., Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (2006). Pervasiveness and Correlates of Implicit Attitudes and Stereotypes. Unpublished manuscript.
- Paloutzian, R. F. (1996). *Invitation to the psychology of religion* (2nd ed.). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Perkins, H. W. (1985). Religious traditions, parents and peer as determinant of alcohol and drug use among college students. *Rev. Religion Research*, 27, 15-31.
- Poloma, M. M., & Gallup, G. H. (1991). *Varieties of Prayer: A Survey Report*. Philadelphia, Pa: Trinity Press International.
- Ponton, M.O., & Gorsuch, R.L. (1988). Prejudice and religion revisited: a cross-cultural investigation with a Venezuelan sample. *Journal for the Scientific Study of Religion* 27, pp. 260-271.
- Rokeach, M. (1960). *The Open and Closed Mind*. NY: Basic Books.
- Struening, E. I. (1963). Anti-democratic attitudes in a Midwest University. In H. H. Remmers (Ed). *Anti-democratic Attitudes in a American Schools*. Evanston, ILL.: Northwestern University Pres.
- Thompson, E. H. (1991). Beneath the status characteristics: Gender variations in religiousness. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30, 381-394.
- Trimble, D. E. (1997). The Religious Orientation Scale: Review and meta-analysis of social desirability effects. *Educational and Psychological Measurement*, 57, 970-986
- Wylie, L., & Forest, J. (1992). Religious fundamentalism, right-wing authoritarianism and prejudice. *Psychological Reports*, 71, 1291-1298.
- Yapıcı, A ve Kayıklık, H. (2005). Dinsel Eğilimle Ön Yargı ve Hoşgörüsüzlük Arasındaki İlişkiler Üzerine Psikolojik Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Cilt: 14 / Sayı: 1